

Dolgok özönében

„Mit jelent az ember bezártsága saját tudományos-technikai világába?”

M. Heidegger

Egy leningrádi árvíz idején Pavlov egyszer csak arra figyelte fel, hogy az intézetét elöntő áradatban a ketreceikben úszó és süllyedő állatok elvesztették a feltételes reflexeiket. A kísérleti celláikban lassan alámerülő és tanult képességeiket feledő lények képe olyan elemi erejű, hogy méltó hely illeti meg korunk imaginárius képcsarnokában. Ez a különös képkiállítás mindenkinek a rendelkezésére áll és ki-ki tetszése szerint válogathatja ki saját kollekciónak. Képei annak a szerteágazó történelemnek a keresztmetszetét tárják föl, amelynek mindnyájan a részesei vagyunk. Ezek a képek nem valamiféle eseménynek a dokumentumai, nem emberek és dolgok esetleges együttállásának pillanatát rögzítik egy technikai eljárással, hanem a körülöttünk, bennünk és általunk is zajló történés felületek alatt izzó magjának a kitörései.

Ebben a képben ketrecekbe zárt, süllyedő állatokat látunk, melyek félelmükben rövid idő alatt elvesztették mindama képességeiket, amiket egy hosszú tanulási folyamatban sajátítottak el. E képhez közeledve meg kell kérdeznünk, mik is voltak ezek az állatok, mielőtt halálra ítélte volna őket az ember és a körülmények összjátéka. Valójában mik az állatok? Az állatok elsősorban az ember társai; a teremtés rendjében az ember alatt álló és az ember körül élő lények, akiknek a vonásai a legközelebb állnak a miénkhöz. Hasonló tulajdonságaik olykor szembetűnőek, mások pedig rejtettebbek. Mégis kétségtelen az emberrel közös alapvonásuk: az életben való részesülésük.

Lassanként földszerte nyilvánvalóvá válik, hogy az ember az életnek ezt a közösséget megbontotta. Az állatvilág és az élővilág pusztítása és pusztulása egyre nagyobb méreteket ölt. Az elmúlt ötven év során az állatfajok fele kipusztult, vagy a pusztulás határára jutott. A következő fél évszázadban a megmaradt fajok jelentős hányadára pusztulás vár. Az élet közösségének veszélyeztetése azonban nem kevésbé érinti magát az embert is. És nem is csak az élővilág egészének pusztítása révén. A zárt terekben süllyedő állatok képében a jelen embere saját helyzetének kicsinyített mását szemlélheti: mindnyájan süllyedünk. Hosszú ideje már, hogy napról napra mélyebbre kerülünk, miközben létesítményeink, gépezeteink és városaink szintje egyre magasabbra emelkedik és áradatuk az egész Földet elborítja. E haladásnak nevezett változások özönében ugyanakkor az ember egyre mélyebbre merül. Létesítményei működtetésében, fenntartásában és fejlesztésében az ember technizált világának a rabjává vált; egy szűkülő élettér süllyedő zárványának foglya lett.

A létesítmények közé falazott élet soha-nem-volt próbára teszi az embert; kihívása minden érzékünket ostrom alá veszi. Városainkban, ebben a mesterséges tájban, mely legtöbbször életének tere, alaktalan és értelmetlen formák sokasága ostromolja szemeinket, zajfüggönyök hada rombolja hallásunkat, a helyváltoztatás ismétlődő kényszere kezdi ki egyensúlyi rendszerünket. Ebben a különös szorongatásban azt tapasztaljuk, hogy az ember évezredek óta elsajátított és örökül kapott képességei, hagyományai, embersége gyorsuló ütemben foszlik le róla, és azokhoz a gépezetekhez válik hasonlónak, melyeket kiszolgál.

Az újkori európai ember meg akarta nyerni ezt az életet. Megkezdte berendezkedését a Földön, és megteremtette a tudományos-technikai remény kultuszait. Évszázá-

dos ténykedése nyomán ma, a Krisztus utáni második évezred végén, az európai eredetű világcivilizáció válságának kibontakozásával egyidejűleg lassanként nyilvánvalóvá válik a gépesített földi paradicsom ígéréteinek és valóságának mindenre kiterjedő csődje. Az élet megnyerésének és a halál eltörlésének a terve nem vált be. Az ember élet totálissá társadalmisított gettójából száműzött és elfojtott halál egy planetáris dimenzióban, a földi élet elpusztításának képében tért vissza. A késő újkori ember a technizált halál árnyékának a völgyében él.

Az üzleti és hatalmi logika által kifejlesztett halálgépezet jelenléte minden eddiginél radikálisabban teszi kérdéssé az ember földi törekvéseit és jelenlétét. A haladáseszmé évszázadokon át hangoztatott ígéretei dacára a világ nem vált lakhatóbbá; életünk ma veszélyeztetettebb, mint valaha. A közelmúltban bekövetkezett, az országhatárokat és a társadalmi berendezkedések különbözőségeit semmibe vevő sorozatos technikai katasztrófák beláthatóbbá tették az emberiség közös sorsának új vetületét: a tudományos-technikai létmódja felől fenyegető közös veszélyeztetettségét.

A Földön felhalmozott pusztítókapacitás és a technikai világcivilizáció egy tőről fakad, és képződményeik szervesen összefonódnak. A pusztulás elhárítására és a megbékélésre irányuló törekvéseknek ezért az emberiség e létmódjának a megismerésére és átalakítására kell irányulnia. E szándék megvalósítóira hosszú és fáradságos küzdelem vár; az évszázadok alatt kiépült és mindenre kiterjedő létesítményrendszer nem vethető alá egykönnyen egy ezt megváltoztatni törekvő szándéknak.

Ez a világcivilizáció Európából indult ki, és ezért itt is van a legnagyobb esély arra, hogy hatásaival számot vessünk, az általa keltett illúziókkal leszámoljunk és tendenciájának más irányt adjunk. Mi, akik Európa középső régiójában élünk, fokozottan tapasztaljuk e civilizáció működésképtelenségét, funkcionális és strukturális zavarait. E különös helyzeti előnyünknel fogva talán más égtájak lakóinál inkább indítatva vagyunk a haladás lázából való kijózanodásra. Ez a világalakítás, miközben rózsás jövőt ígér és kiszorgálni látszik az embert, valójában az élet összes színterén aláássa a jövő esélyét.

A körülöttünk zajló világból nem áll módunkban kilépni; hatásainak ki vagyunk szolgáltatva, méghozzá annál inkább, minél kevésbé veszünk tudomást róluk. E korszak változásai a hagyományos emberi élethelyzetek, kapcsolatok és kötődések mindegyikét is veszélyeztetik, ahogy a tradicionális kultúrákat is már egytől egyig kikezdték. Hatásaik kivédésére a kivonulás, a pusztta lelkeségbe való bezárkózás sem nyújt biztosítékot, mert ennek alapvető feltételei, a háborítatlanság, a béke, a nyugalom és a csend látszanak leginkább kiveszni ebből a világból.

Ebben a helyzetben az Evangélium szavának meghallóira az a feladat hárul, hogy a planetáris nagyságrendben fenyegető pusztulás lehetőségével szemben az ember eredendő elhivatottságát nyilvánítsák ki. E civilizáció megpróbáltatásai közt sincs félnivalónk. A létrejövésünkkel kezdődő meghívásunk nem zárul le e bolygó felszínén zajló vándorlásunk végorájával. Ennek belátása a sorsunkkal való számvetés és megbékélés előfeltétele. A megbékélés sorsunkra vonatkozik: ez tesz szabaddá, és – többek közt – arra is képessé, hogy a környező világ kihívásaival és fenyegetéseivel szembenézzünk és érvényességét megkérdőjelezzük.

A bevezetőben felidézett történet süllyedő lényeknek helyzetétől az ember mai helyzete alapvetően egy vonatkozásban különbözik: bezártságunk tökéletlen és bezáródásunk állandó fenyegetése ellenére mindenkor az is marad, mert életünk az ég felé nyitott. Az embert a teremtés kozmikus liturgiájában való részvételre szólító meghívás mindenütt jelen van ebben a világban is. Aki szavára hallgat, a szólítást követi, és a meghívás hírét hirdeti, annak útja elvezet ahhoz, aki „Fölment a magasba, magával vitte a foglyokat, s osztott az embereknek ajándékokat” (Ef 4,8).